

PRADINIŲ IR GALINIŲ PRIEBALSIŲ DERINIMAS VIENSKIEMENĖSE VARDAŽODŽIŲ ŠAKNYSE

VIDA KAROSIENĖ

1.1. Apie 93% visų lietuvių vardažodžių vienskiemenių šaknų sudaro uždarošios šaknys, turinčios tris sudedamąsias dalis: priebalsinę dalį šakninės morfemos pradžioje (inicialę – C₁), balsinę dalį (šaknies centrą – V) ir priebalsinę dalį, einančią po centro (finalę – C₂)¹. Daugianarės inicialės ir finalės skiriasi viena nuo kitos ne tik jose galimų narių skaičiumi², bet ir jų tvarka junginyje.

Šaknies inicialė sutampa su žodžio bei skiemens pradžia, todėl savo struktūra ji nesiskiria nuo minėtų kalbinių vienetų pradinių priebalsių junginių struktūros³. Vienskiemenių šaknų pradžioje vartojami dviejų arba trijų priebalsių junginiai. Dvinarė inicialė yra ST-, SR-, TR- tipo; trinarė inicialė gali būti tik STR- tipo (S – trunkusis pučiamasis, T – trunkusis sprogstamasis, R – balsingasis priebalsis). ST- ir STR- tipo inicialėse vartojamas vien tik trunkusis pučiamasis /s/⁴, o trunkiesiems sprogstamiesiems, einantiems po /s/, atstovauja tik duslieji priebalsiai /p/, /t/, /k/, plg.: *sparv-à, stulg-ùs, skard-à, spránd-as, striūk-as, skveřn-as*. Todėl vardažodžių šaknies inicialės trunkųjų priebalsių junginiai visuomet yra duslūs. Iš inicialės struktūrinių tipų aiškiai matyti, kad ji sudaroma tik iš priebalsių, priklausančių skirtingiems poklasiams.

1.2. Šaknies finalė yra sudėtingesnė už inicialę ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai. Padidėjus junginio narių skaičiui, padidėja ir jų kombinacinės galimybės. Kadangi turime tik tris priebalsių poklasius – S, T, R, o finalėje gali jungtis ir keturios fonemos, vadinasi, bent tokiais atvejais du priebalsių junginio nariai turi būti to paties poklasio. Keturnarė finalė, kuriai atstovauja -RTSR (*plũksn-a*), -RTST (*minkšt-as*) tipo struktūros, rodo, kad dubliuojami tik balsingieji ir trunkieji sprogstamieji priebalsiai, o vieno poklasio fonemų skaičius junginyje yra ne didesnis

¹ Plačiau apie tai žr. [Karosienė, 1985].

² Inicialės maksimumas yra trys priebalsiai, finalės – keturi.

³ Lietuvių kalbos priebalsių junginiai išsamiai nagrinėjami A. Pupkio [Пупкоц, 1966], M. Strimaitienės [Стримайтене, 1976], taip pat A. Girdenio [Girdenis, 1981, p. 68–92; Гирденис, 1983, p. 179–207] darbuose.

⁴ Išimtimi laikytinas daiktavardis *špyg-à*, bet į jį galima ir neatsižvelgti, nes tas žodis greičiausiai yra skolinytis [žr. Fraenkel, 1955–1965, p. 1024].

negu du priebalsiai. Šis dėsnis galioja ir visoms tokios rūšies trinarėms bei dvinarėms finalėms, plg.: -TST (*kruopšt-ūs, žvaigžd-ė*), -RTT (*viřpt-is*), -RSR (*kremzl-ė, puřsl-ai*), -RTR (*gañdr-as, tiñkl-as*); -TT (*kokt-ūs, stakt-à*), -RR (*pirm-as, spalv-à*). Kaip matome, S poklasis turi finalėje arba tik vieną atstovą, arba jo iš viso gali nebūti. Taigi tas pats poklasis dubliuojamas ne tik keturnarėje, bet ir trinarėje bei dvinarėje finalėje, nors čia, palyginti su keturnare finale, dubliavimas nėra būtinas. Veikiausiai ir šiuo atveju galima remtis taisykle, kad sudėtingesnis priebalsių junginys visuomet suponuoja atitinkamo paprastesnio junginio buvimą [plg. Strimaitienė, 1979, p. 57; Гирденяс, 1983, p. 186–187 ir nurod. lit.].

Jeigu neatsižvelgsime į skolinius *pýpk-ė* ir *rėčk-à*, dvinarėje finalėje vartojami tik du TT tipo junginiai: /k/ ir /p/, pvz.: *dáikt-as, kakt-à, žà[p]t-ai*. Visiškai tokia pačia tvarka du trunkieji sprogtamieji išsidėstę ir trinarėje bei keturnarėje finalėje. Trinarėje finalėje randame tokius jų derinius: /k...t/, /p...t/, /g...d/, /b...d/, pvz.: *řlykřt-ūs, kruopřt-ūs, žvaigžd-ė, vabzd-ýs*; keturnarėje – /k...t/, /p...t/, /g...d/, pvz.: *sleñkst-is, viřpst-as, guřgd-as*. Vadinasi, dvinarėje finalėje vartojamas dusliųjų sprogtamųjų priebalsių poras čia dar papildo jų skardieji ekvivalentai. Kaip žinoma, lietuvių kalbos trunkiuosius priebalsius veikia skardumo-duslumo asimiliacija arba, kalbant fonologijos terminais, neutralizacija [Girdenis, 1981, p. 77]. Todėl finalės iš trunkiųjų priebalsių būna arba ištisai skardžios, arba ištisai duslios, pvz.: *beřgdž-ias, kregžd-ė, grie[ř]-as, žà[p]t-ai*.

RR tipui dvinarėje finalėje atstovauja junginiai /ln/, /lm/, /lv/, pvz.: *baln-as, řveln-ūs, kėlm-as, palv-as, skilv-ýs*; /rn/, /rm/, /rv/, pvz.: *darn-ūs, řtirn-a, skveřn-as, kirm-is, řirv-as, řnėrv-ės*; /rl/, pvz.: *čiurl-ýs, varl-ė*. Trinarėje finalėje vartojamos tokios balsingųjų priebalsių poros: /n...l/, /n...r/, /n...v/, pvz.: *vinkl-ūs, gañdr-as, řvėndr-as, leñgv-as*; /m...l/, /m...r/, pvz.: *dūmřl-ė, krumpl-ýs, kumbr-ýs, stuñbr-as*; /r...l/, /r...n/, pvz.: *řirkl-ės, řvirbl-is, varsn-à*. Tik keturi R...R tipo junginiai rastų keturnarėje finalėje: /l...n/, /r...n/ ir /n...n/, n... m/, pvz.: *kulkřn-is, řvilksn-ė, řėřkřn-as, vinkřn-a, plūnksn-a, liñksm-as*. Matome, kad daugiau negu pusė minėtų balsingųjų priebalsių porų (11 iš 18) susideda vien iš sklandžiuųjų ir nosinių. Tik trinarėje finalėje, lyginant su dvinare ir keturnare, jie yra susikeitę vietomis (išskyrus daiktavardžio *varsn-à* šaknį). Toje pozicijoje, kurią dvinarėje ir keturnarėje finalėje užima sklandieji priebalsiai, trinarėje finalėje eina nosiniai, ir atvirkščiai. Tarpusavio santykių nekeičia tik sklandžiuųjų priebalsių pora /r(...)l/: ir dvinarėje, ir trinarėje finalėje /r/ eina prieš /l/, plg. *varl-ė, čiurl-ýs, kařkl-as, řterbl-ė*. Derinio /r(...)l/ nebuvimą keturnarėje finalėje kompensuoja nosinių priebalsių kombinacijos /n...n/ ir /n...m/, kurių neradome nei dvinarėje, nei trinarėje finalėje. Akivaizdu, kad, didėjant finalės apimčiai, didėja distribucinis balsingųjų nosinių priebalsių – ypač /n/ – aktyvumas: daugėja ir junginių su nosiniais priebalsiais, ir jų užimamų po-

zicijų. Tuo tarpu balsingasis /v/, finalei didėjant, iš jos palaipsniui visiškai išstumiamas⁶. Antai, iš septynių dvinarės finalės RR tipo junginių nosiniai vartojami keturiose priebalsių grupėse ir užima tik išorinę, skaičiuojant nuo šaknies centro, poziciją. Iš tokio paties trinarių junginių su dviem balsingaisiais priebalsiais skaičiaus nosiniai yra šešių junginių sudėtyje – dažniausiai kaip vidiniai jų nariai. Keturnarėje finalėje jie gali užimti abi pozicijas ir įeina į kiekvienos tokios finalės sudėtį. Čia rasta netgi pora /n...n/ (*vinkšn-a, plūksn-a*), nors šiaip nei du vienodi sprogstamieji, nei du vienodi balsingieji priebalsiai šaknies finalėje nevartojami. Ir trinarėje, ir keturnarėje finalėje du to paties poklasio priebalsius visuomet perskiria kito poklasio fonemos, t. y. jie čia jungiasi ne kontaktiškai, kaip dvinarėje finalėje, o distanciškai, plg.: *nakt-is*, bet *mankšt-ūs, kėkšt-as; pirm-as*, bet *krembl-ys, svilkšn-ė*.

Taigi du fonetiškai giminiški priebalsiai jungiasi tik finalėje⁶, ir tai yra jos svarbus skiriamasis bruožas nuo inicialės. Lietuvių kalbos fonotaktikos taisyklės tokius junginius šaknies (taip pat ir žodžio) inicialėje griežtai draudžia. Todėl priebalsių grupės, kuriose pasitaiko du trankieji sprogstamieji arba du balsingieji priebalsiai, skirtingos prie kalbos ribų signalų – fonologinių reiškinių, atliekančių delimitatyvinę funkciją [plg. Кям, 1978, p. 169]⁷. Čia jas galima traktuoti kaip negatyvius lietuvių kalbos šakninių morfemų bei žodžio pradžios signalus [plg. Соколова, 1983, p. 68].

Finalės su dviem balsingaisiais priebalsiais yra daug dažnesnės negu finalės su dviem trankiais sprogstamaisiais. Jų tarpusavio santykis – 2,3 : 1. Pagal dažnumą R (...)R tipo poros išsidėsto tokia tvarka⁸:

1. /r(...)n/	21	8. /n...r/	5
2. /l(...)n/	13	9. /n...l/	4
3. /rv/	13	10. /lm/	3
4. /r(...)l/	12	11. /m...r/	2
5. /m...l/	11	12. /n...n/	2
6. /lv/	8	13. /n...m/	1
7. /rm/	6	14. /n...v/	1.

Sklandieji priebalsiai vartojami dažniau už nosinius, o nosiniai – dažniau už pučiamuosius /j/, /v/. Įdomu, kad balsingųjų priebalsių dažnumas R (...)R tipo finaliniuose

⁶ Padėtis keistųsi, jeigu sudėtinių grynųjų dvibalsių [au, ai, ei, ui] antruosius sandus laikytume balsingųjų priebalsių /v/ ir /j/ alofonais. Tuomet ne tik žymiai padažnėtų finalėje /v/, bet ir atsirastų R...R tipo junginių su /j/.

⁶ Analogišką reiškinį švedų kalboje mini B. Sigurdas [Sigurd, 1965, p. 105].

⁷ Plačiau apie kalbos garsų ir jų požymių funkcijas žr. [Trubetzkoy, 1977, p. 17–30; Girdeņis, 1981, p. 15–21; Гурденіс, 1983, p. 40–53].

⁸ Prie priebalsių poros esantis skaitmuo nurodo šaknų, kurių finalėse atitinkamas junginys yra vartojamas, skaičių.

junginiuose mažėja ta pačia tvarka, kaip ir jų balsingumas⁹. Pagal mažėjantį balsingumą R poklasio nariai sudaro tokią eilę: /r/ >> /l/ >> /n/ >> /m/ >> /v/ >> /j/ [žr. Меликшвили, 1980, p. 69; Зиндер, 1960, p. 281]. Balsingųjų priebalsių, sudarančių fi⁹ nalėje R(...)R tipo poras, dažnumas visiškai atitinka šią eilę: /r/ (59x) >> /l/ (51x) >> /n/ (49x) >> /m/ (23x) >> /v/ (22x) >> /j/ (0x). Pagal poziciją junginyje jie rikiuojasi taip:

	C ₁	C ₂
/r/	52	7
/l/	24	27
/n/	13	36
/m/	13	10
/v/	–	22
/j/	–	–

Vidinio nario (C₁) pozicijoje, t. y. betarpiškai po šaknies centro, dažniausiai vartojamas sklandusis /r/ (52 šaknys), rečiausiai – nosiniai /n, m/ (po 13 šaknų). Išorinio nario (C₂) poziciją dažniausiai užima kaip tik /n/, o rečiausiai /r/ (atitinkamai 36 ir 7 šaknys). Taigi pasitvirtina daugeliui kalbų bendra tendencija, kad arčiau šaknies centro dažniausiai būna balsingesnieji priebalsiai. Iš visų priebalsių artimiausi balsiams yra balsingieji priebalsiai, sutampantys su balsiais diferenciniu požymiu 'balsis'. Tačiau sklandieji /r/, /l/ sutampa su lietuviškais balsiais dar vienu požymiu – 'burninis'. Todėl po balsio dažniau randame derinius /ln/, /rm/, /rl/ (pvz.: *vilm-a, kùrm-is, varl-ė*), bet ne /nl/, /mr/, /lr/ [plg. Heike, 1972, p. 60].

T(...)T tipo priebalsių porų dažnumas finalėje yra toks:

1. /k(...)t/	33
2. /g...d/	6
3. /p(...)t/	5
4. /b...d/	1.

Ir trankiųjų sprogstamųjų priebalsių artimumą šaknies centrui reguliuoja tas pats dėsnis: balsingesnis garsas eina arčiau balsio. Kadangi liežuvio užpakaliniai sprogstamieji, kaip kompaktiniai (atviresni), artikuliuojami didesnėje rezonansinėje erdvėje, garsai yra balsingesni už difuzinius liežuvio priešakinčius sprogstamuosius priebalsius [plg. Меликшвили, 1980, p. 62; Girdešis, 1981, p. 148; 152], todėl pirmuoju T(...)T tipo junginio nariu dažniausiai vartojamas /k/ (33 šaknys), o antuoju, išoriniu, /t/ (38 šaknys).

2.0. Saviti dėsniai, reguliuojantys to paties poklasio priebalsių vartojimą šaknies finalėje, paskatino detaliau patyrinėti ir kitą klausimą: kaip santykiauja šie

⁹ Tokia pačia tvarka mažėja ir indoeuropietiškosios šaknies finalės sonorinių priebalsių dažnumas: /r/ – 394, /l/ – 258, /n/ – 154, /m/ – 62 [žr. Меликшвили, 1980, p. 69].

priebalsiai, kai jie atsiduria abipus šaknies centro. Tokios priebalsių sekos yra gana dažnos – jas turi daugiau negu pusė (60,38%) visų vienskiemenių uždarytųjų vardažodžio šaknų. Kadangi inicialeje vartojamas tik vienas bet kurio poklasio priebalsis, o finaleje kartais randamos T...T arba R...R tipo priebalsių poros, šakninėje morfemoje pasitaikančios vieno poklasio priebalsių sekos gali būti arba dvinarės (S–S, T – T, R – R), arba trinarės (T – T(...) T, R – R(...)R)¹⁰.

Didžiausias grupes sudaro trankiųjų sprogstamųjų ir balsingųjų priebalsių sekos (T...T ir R...R tipai). Joms tenka atitinkamai 53,46% ir 40,13% visų vardažodžio šaknyje vartojamų vieno poklasio priebalsių sekų. Trankiųjų pučiamųjų priebalsių sekų (S...S tipo) grupė yra pati mažiausia – 6,41%. Kiekvienoje iš tų grupių dominuoja dvinarės sekos, o S...S tipo grupėje jos yra vienintelės galimos. Dvinarių sekų santykis su trinarėmis yra 14 : 1; T...T tipo grupėje – 17,6 : 1, R...R tipo grupėje – 9,6 : 1.

2.1. Vardažodžių šaknyje randamos 8 dvinarės S...S tipo priebalsių sekos¹¹:

1. /s–s/	18	(<i>saus-as, skeřs-as</i>)
2. /š–š/	16	(<i>šėšk-as, šmaikšt-ūs</i>)
3. /ž–s/	4	(<i>žqs-is</i>)
4. /ž–ž/	3	(<i>žvaigžd-ė</i>)
5. /ž–z/	2	(<i>žaiždr-as</i>)
6. /š–s/	2	(<i>šūšn-is</i>)
7. /š–ž/	2	(<i>šviěž-ias</i>)
8. /s–z/	2	(<i>skruzd-ė</i>).

Nesunku pastebėti, kad daugumą sekų (62,50%) sudaro homorganiniai garsai – arba tik dantiniai, arba tik alveoliniai trankieji pučiamieji priebalsiai: /s–s/, /s–z/, /š–š/, /š–ž/, /ž–ž/¹². Ši sargumo resp. žvurbumo harmonija nebūdinga trimis S...S tipo sekoms: /š–s/, /ž–s/, /ž–z/. Tačiau jas sieja kitas bendras dėsningumas: visų šių sekų šaknies iniciali priklausantis priebalsis yra alveolinės artikuliacijos (žvurbusis), o finalės priebalsis – dantinės artikuliacijos (sargusis). Neturime nė vienos vardažodinės šaknies, kurios inicialė turėtų sargųjį pučiamąjį, o finalė žvurbųjį priebalsį. Kalbos istorijos faktai liudija, kad tokias anksčiau buvusias sekas lietuvų kalba kategoriškai atmetė. Dėl visoms jos tarmėms būdingos distancinės regresyvinės asimiliacijos S...Š > Š...Š sekos /s – š/, /s – ž/ išvirto /š – š/, /š – ž/.

¹⁰ Prieš brūkšnį esantis sekos segmentas priklauso šaknies iniciali, segmentas, esantis už brūkšnio, įeina į finalės sudėtį.

¹¹ Prie sekos esantis skaitmuo nurodo šaknų kiekį.

¹² Yra kalbų, kuriose ši taisyklė galioja be jokių išimčių. Pavyzdžiui, Š. Amerikos indėnų čirokių kalboje nėra šaknų, kurių sudėtyje kartu būtų sibiliantai /s/ ir /š/ [žr. Гривбеpr, 1964, p. 62].

pvz.: *šeš-i* < **seš-i*, *šėšur-as* < **sešur-as*, *šaiž-ūs* < **saiž-us*, *šviėž-ias* < **sviež-ias* [žr. Girdenis, 1980, p. 40; Zinkevičius, 1980, p. 143]¹³.

Vadinasi, galima formuluoti griežtą implikaciją $(\check{S}_F \supset \check{S}_I) \equiv (\check{S}_I \supset \check{S}_F)$, Išlikusios šaknyje sekos /ž – s/, /ž – z/, /š – s/ bylotų, kad sargieji pučiamieji priebalsiai regresyvinės asimiliacijos galia nusileidžia žvarbiesiems pučiamiesiems. Galbūt kaip vieną iš veiksnių, kliudančių šių sekų regresyvinei asimiliacijai, būtų galima laikyti tą faktą, kad fonemos /š/, /ž/ yra žymėtieji opozicijų nariai, o /s/, /z/ – nežymėtieji. O juk dažnai neutralizuojamą įtaką turi tik žymėtieji nariai [žr. Girdenis, 1981, p. 109; 101]. Be to, Š...S tipo priebalsių sekos yra tvirtai įsigalėjusios lietuvių kalbos veiksmožio būsimąjo laiko formose (pvz.: *šauksiu*, *šils*, *šoks*, *šūsi*, *žėfsime*, *žnybs*).

Daugumas trankiųjų pučiamųjų priebalsių šaknyje derinami ir pagal balso stygų darbą. Priebalsių seka dažniausiai esti arba visa dusli, arba visa skardi: /s – s/, /š – s/, /ž – ž/, /ž – z/. Nuo šio dėsningumo nukrypsta trys duslumo resp. skardumo atžvilgiu mišrios sekos – /ž – s/, /š – ž/, /s – z/, nepasižyminčios dideliu produktyvumu.

Aiškliai matome, kad pačios produktyviausios trankiųjų pučiamųjų priebalsių sekos /s – s/ ir /š – š/ (pvz.: *smals-ūs*, *saūs-is*, *stráipsn-is*; *šėš-as*, *šūksl-ė*, *šleikšt-ūs*) yra homogeninės. Šių sekų inicialinės ir finalinės dalys yra dvigubai koreliuotos – ir pagal sargumą resp. žvarbumą, ir pagal duslumą resp. skardumą¹⁴.

Peržvelgę S...S tipo sekų priebalsių dažnumą šaknies inicialėje (C_I) ir finalėje (C_F), gauname:

	C _I	C _F
/s/	20	24
/š/	20	16
/ž/	9	5
/z/	0	4.

Nors dažnumo skirtumas tarp pozicijų ir nėra labai žymus, vis dėlto sargieji priebalsiai daugiau linksta į šaknies pabaigą, o žvarbieji – į šaknies pradžią¹⁵. Tai galbūt taip pat turėjo įtakos, kad sekos /ž – s/, /ž – z/, /š – s/ vardažodžio šaknyje

¹³ Fakultatyviai ir šiandien įvairiose lietuvių kalbos tarmėse sakoma *pašišildyti* 'pasišildyti', *išižėrgti* 'išsižėrgti', *prašičiaupti* 'prasičiaupti', *pašidžiauti* 'pasidžiauti' bei *jūšiškis* 'jūsiškis', *rūšiškai* 'rusiškai', *šušalti* 'sušalti', t. y. paplitęs priebalsio /s/ pakeitimas /š/ prieš tolimesnio skiemens /š/, /ž/ arba afrikatas /č/, /dž/ [Zinkevičius, 1966, p. 171; 1980, p. 143].

¹⁴ Tarmėse dėl priebalsių asimiliacijos dar susidaro homogeninės afrikatų sekos /c – c/, /č – č/, pvz.: *cicas* < *cisas*, *ciėcorius* < *ciėsorius*, *čiaūčius* < *šiaūčius*, *čyčkà* < *šyčkà*, *čiečkà* < *šiečkà* [plg. Urbutis, 1981, p. 194].

¹⁵ Įdomu, kad dzūkuojančių žemaičių šnektose, įsitvirtinus dvejopoms afrikatoms, žvarbiosios afrikatos taip pat stabilizavosi žodžių šaknų pradžioje, o sargiosios vartojamos tiktai priešagų ir galūnių skiemenyse [žr. Girdenis, 1980, p. 40; 43].

išliko, o /s – š/, /s – ž/ išnyko. Trankiųjų pučiamųjų priebalsių sekų duslieji ir skardieji priebalsiai pasiskirstę šaknies inicialėje bei finalėje visiškai vienodai – 1 : 1.

2.2. Trankieji sprogstamieji priebalsiai sudaro šaknyje 11 trinarių ir 42 dvinares sekas. Trinarės sekos susideda iš šaknies finalėje vartojamų trankiųjų sprogstamųjų priebalsių porų (nepavartotas tik vienas daiktavardžio *vabzd-ys* finalėje pasitaikęs derinys /b...d/) ir bet kurio sprogstamojo priebalsio, esančio šaknies inicialėje (išskyrus afrikatas)¹⁶. Pagal dažnumą trinarės sekos sudaro tokią eilę:

1. /k – k(...)/	5	(<i>kakt-à, kúokšt-as</i>)
2. /p – k...t/	4	(<i>púokšt-é, plókšč-ias</i>)
3. /b – k(...)/	2	(<i>baikšt-ùs</i>)
4. /g – k(...)/	2	(<i>grakšt-ùs</i>)
5. /k – p(...)/	2	(<i>kruopšt-ùs</i>)
6. /g – g...d/	2	(<i>gařgžd-as</i>)
7. /k – g...d/	1	(<i>kregžd-ė</i>)
8. /b – g...d/	1	(<i>beřgždž-ias</i>)
9. /p – pk /	1	(<i>pýpk-ė</i>)
10. /d – kt/	1	(<i>dáikt-as</i>)
11. /t – kt/	1	(<i>stakt-à</i>)

Sekų inicialinėje dalyje, kaip ir finalinės T(...)T tipo poros pirmojoje pozicijoje, rečiausiai vartojami liežuvio priešakiniai sprogstamieji priebalsiai /d/ ir /t/. 63,64% visų sekų suderintos pagal duslumą resp. skardumą: penkios sekos (/k – k(...)/, /p – k...t/, /k – p...t/, /p – pk/, /t – kt/) yra ištiesi duslios, dvi sekos (/g – g...d/, /b – g...d/) – ištiesi skardžios. Daugumą sekų sudaro trys skirtingi priebalsiai; po vienodą priebalsį inicialinėje ir finalinėje dalyje turi keturios trinarės sekos (36,36%). Homogeninių, t. y. turinčių visus tris vienodus narius, sekų apskritai nėra.

Šaknys, turinčios dvinares T...T tipo priebalsių sekas, apima 30,54% visų uždarųjų vienskiemenių šaknų. Vidutiniškai viena seka turėtų pasitaikyti devyniose šaknyse. 1/3 dvinarių sekų ši dažnumo vidurkį gerokai prašoka:

1. /k – t/	40	(<i>kat-ė, skiēt-as, krañt-as, skrúost-as</i>)
2. /p – t/	25	(<i>pát-s, pánt-is, prôt-as, spart-ùs</i>)
3. /k – p/	24	(<i>kāp-as, kuñp-as, krepš-ys, sklýp-as</i>)
4. /g – d/	23	(<i>god-ùs, gėld-a, grūd-as, grand-is</i>)
5. /t – k/	22	(<i>tāk-as, tiksl-ùs, triūkšm-as, striūk-as</i>)

¹⁶ Šaknies finalės afrikatos [tš], [dž], kurios būna tik prieš užpakalinius balsius, bet nevartojamos prieš priešakinius (pvz.: *vabzdž-iaĩ – vabzd-ys, plókšč-ias – plókšt-é, beřgždž-ias – beřgžd-é* ir pan.), interpretuojamos kaip morfonemos {t'}, {d'} [žr. Girdenis. 1981, p. 55; plg. Zinkevičius, 1980, p. 134].

6. /p – k/	22 (<i>puik-ùs, penk-i, prėk-ė, pliausk-à</i>)
7. /k – k/	21 (<i>kiùk-is, kišk-is, kriùk-is, kriaukl-ė</i>)
8. /k – d/	16 (<i>kuðd-as, skaidr-ùs, skard-à, skrañd-is</i>)
9. /b – d/	16 (<i>bėd-à, beñdr-as, bried-is, blauzd-à</i>)
10. /t – p/	15 (<i>tùop-a, stipr-ùs, trap-ùs, stráipsn-is</i>)
11. /g – t/	15 (<i>guðt-as, gelt-ónas, glit-ùs, griė[š]t-is</i>)
12. /t – t/	14 (<i>taut-à, tùšč-ias, támst-a, stirt-a</i>)
13. /g – b/	12 (<i>gub-à, gułb-ė, grėbl-as, glob-à</i>)
14. /p – g/	12 (<i>pig-ùs, spygl-ỹs, spāng-as, sprag-à</i>).

Likusiems 2/3 priklauso retai ir labai retai pasitaikančios sekos:

1. /d – g/	8 (<i>dugn-as, druzg-aĩ</i>)	15. /d – d/	3 (<i>dėd-elis</i>)
2. /b – k/	8 (<i>bùk-as, brùkn-ė</i>)	16. /d – t/	3 (<i>dant-is</i>)
3. /p – d/	8 (<i>pėd-à, spránd-as</i>)	17. /g – k/	3 (<i>gerkl-ė</i>)
4. /t – b/	8 (<i>stamb-ùs, trob-à</i>)	18. /t – d/	3 (<i>trand-is</i>)
5. /d – k/	7 (<i>dỹk-as, drusk-à</i>)	19. /d – p/	2 (<i>dùmpl-ės</i>)
6. /t – g/	6 (<i>staig-ùs, tuřg-us</i>)	20. /č – p/	2 (<i>čėmp-ė</i>)
7. /b – g/	6 (<i>blõg-as, brang-ùs</i>)	21. /b – č/	1 (<i>bùč-ius</i>)
8. /d – b/	6 (<i>dũbl-iai, drób-ė</i>)	22. /d – č/	1 (<i>dėlč-ià</i>)
9. /k – b/	6 (<i>skabr-ùs, kambł-ỹs</i>)	23. /g – č/	1 (<i>gõrč-ius</i>)
10. /b – t/	5 (<i>bit-ė, blúost-as</i>)	24. /t – č/	1 (<i>tỹč-ia</i>)
11. /g – g/	5 (<i>gug-à, gėgn-ė</i>)	25. /k – č/	1 (<i>kũč-ios</i>)
12. /p – p/	4 (<i>pup-à, pėmp-ė</i>)	26. /č – b/	1 (<i>čiõbr-as</i>)
13. /b – b/	4 (<i>bėbr-as, bám-b-a</i>)	27. /c – p/	1 (<i>cỹp-ė</i>)
14. /k – g/	4 (<i>kũg-is, knyg-à</i>)	28. /c – k/	1 (<i>cùkr-us</i>).

Tarp dažnųjų ir retųjų sekų yra keletas aiškių skirtumų.

1. Daugelio dažnųjų sekų inicialinėms ir finalinėms dalims yra būdinga duslumo resp. skardumo harmonija, o kitose sekose ji yra žymiai retesnė. Aštuonios dažnųjų sekų (/k – t/, /p – t/, /k – p/, /t – k/, /p – k/, /k – k/, /t – p/, /t – t/) yra dusliosios, trys (/g – d/, /b – d/, /g – b/) – skardžiosios. Pagal balso stygų darbą nesuderintos trys sekos /k – d/, /g – t/, /p – g/, t. y. 21,43% visų dažnųjų sekų. Retųjų sekų grupėje tokios mišrios sekos sudaro net 57,14%, o /b – p/, /g – p/, /p – b/ iš viso nėra realizuotos. Vadinasi, lietuvių kalboje pagal duslumą resp. skardumą derinami ne tik trankiųjų priebalsių junginio nariai, esantys vienoje šaknies centro pusėje, bet linkstama derinti ir šaknies inicialės bei finalės trankiuosius narius. Tai rodo, kad šaknyje yra aiški tendencija išlaikyti inicialės ir finalės balsinumo pusiausvyrą.

2. Didelių retųjų sekų pogrupį (32,14%) sudaro sekos, kurių sudėtyje yra afrikatos: /č – p/, /b – č/, /d – č/, /g – č/, /t – č/, /k – č/, /č – b/, /c – p/, /c – k/.

Daugiau negu pusė šių sekų rastos tik skoliniuose: *cj̄p-ė, cūkr-us, būč-ius, gōrč-ius, kūč-ios, čiōbr-as* [žr. Fraenkel, 1955–1965, p. 70; 61; 161; 304; 75].

3. Aiškiai matyti, kad nėra dažnos homogeninės sekos. Tik /k – k/ ir /t – t/ pateko į dažnųjų sekų grupę, o /b – b/, /d – d/, /g – g/, /p – p/ šaknyje vartojamos gana retai. Taigi šaknies inicialėje ir finalėje dažniausiai vartojami ne tie patys, bet skirtingi vieno poklasio priebalsiai.

4. Atmetus visas minėtąsias sekas, lieka dar trys sekos /b – g/, /d – g/, /d – b/, kurios atsiduria tarp retųjų sekų, nors ir yra sudarytos tik iš skardžiųjų priebalsių, t. y. priklauso harmoningoms sekoms. Jų retumą, matyt, lemia sekos narių eilės tvarka: retosios sekos /b – g/, /d – g/, /d – b/ yra veidrodiniai dažnųjų sekų /g – b/, /g – d/, /b – d/ atspindžiai.

Šaknies centro atžvilgiu T...T tipo dvinarių ir trinarinių sekų nariai pasiskirstę taip pat nevienodai:

	C _T	C _F
/b/	43	37
/d/	31	73
/g/	63	45
/p/	76	51
/t/	70	119
/k/	120	100
/c/	2	0
/č/	3	5.

Lūpiniai ir liežuvio užpakaliniai priebalsiai yra daug dažnesni inicialėje, liežuvio priešakiniai – finalėje. Vaizdas primena tą padėtį, kurią konstatavome, išanalizavę trankiųjų sprogstamųjų priebalsių poras finalėje. Ten taip pat pirmojoje pozicijoje vartojami tik lūpiniai arba liežuvio užpakaliniai, o antrojoje – liežuvio priešakiniai (plg. p. 21). Įdomu, kad dažniausioji dvinarė T...T seka šaknyje sutampa su dažniausiaja šio tipo priebalsių pora, vartojama šaknies finalėje – tai /k/ ir /t/ deriniai /k – t/ ir /k(...)/t/.

2.3. Be trankiųjų priebalsių sekų, šaknyje, kaip buvo minėta, vartojamos ir balsingųjų priebalsių (R...R tipo) sekos.

Kai seką sudaro trys priebalsiai, yra įmanomi tokie jų deriniai:

1. /v – l(...)/n/ 5 (*viln-a, svilksn-ė*)
2. /v – r(...)/n/ 4 (*várn-a, skveřn-as*)
3. /r – m...l/ 4 (*kramsl-ys, kremzl-ė*)
4. /v – r(...)/l 3 (*varl-ė, švarpl-ė*)
5. /n – rv/ 2 (*nařv-as, šnérv-ės*)
6. /l – n...n/ 1 (*plūnksn-a*)

7. /l – n...r/	1 (<i>šliùndr-a</i>)
8. /l – n...m/	1 (<i>liñksm-as</i>)
9. /l – n...v/	1 (<i>leñgv-as</i>)
10. /n – r...l/	1 (<i>snargl-ÿs</i>)
11. /n – n...r/	1 (<i>néndr-ė</i>)
12. /v – rv/	1 (<i>viřv-ė</i>)
13. /v – n...r/	1 (<i>švéndr-as</i>)
14. /v – n...n/	1 (<i>vinkšn-a</i>)
15. /v – n...l/	1 (<i>vinkl-ūs</i>)
16. /m – lv/	1 (<i>mulv-ė</i>)

R...R tipo trinares sekas, kaip ir trunkiųjų sprogtamųjų priebalsių trinares sekas, sudaro šaknies finalės poros ir trečiasis narys, einantis inicialėje. Trinarėse balsingosiose sekose nevartojamos finalėje galimos poros /m...r/, /rm/, /lm/. Jeigu neskaitysime po vieną seką sudarančių /m/ ir /r/, pirmaisiais trinarių sekų nariais dažniausiai eina tik /v/, /l/, /n/. Tai tie patys priebalsiai, kurie finalės R(...R) tipo junginiuose dažniau vartojami antraisiais jų nariais negu pirmaisiais, t. y. toliau nuo šaknies centro. Vadinasi, eidami trinarių sekų inicialinėje dalyje, šie priebalsiai žymiai mažina tikimybę, kad abipus šaknies centro bus tas pats priebalsis. Trinarės balsingosios sekos, kurių ir inicialinėje, ir finalinėje dalyje būtų tas pats priebalsis, tevirtojamos vos dviejų vardažodžių šaknyse – *néndr-ė*, *viřv-ė*. Dviejų vienodų balsingųjų priebalsių lietuvių kalbos žodžiuose yra vengiama, ir tai, matyt, yra jų disimiliacijos priežastis¹⁷. Todėl vienas iš dviejų daiktavardžio *néndr-ė* šaknyje vartojamų /n/ tarmėse keičiamas /l/ (*léndrė*), o kartais ir /m/ (*méndrė*) [žr. Zinkevičius, 1966, p. 173]. Trinarės homogeninės balsingųjų priebalsių sekos, kaip ir trunkiųjų priebalsių trinarės homogeninės sekos, šaknyje iš viso nevartojamos.

Dvinarių balsingųjų sekų yra beveik du kartus daugiau negu trinarių balsingųjų sekų. Vidutiniškai kiekviena dvinarė R...R tipo seka turėtų būti vartojama devyniose šaknyse. Vidutinį dažnumą prašoka 2/5 sekų, sudarančių dažnųjų sekų grupę:

1. /l – n/	42 (<i>lin-as, klón-is, glōtn-as, slúoksn-is</i>)
2. /v – r/	38 (<i>výr-as, svarb-ūs, žvitr-ūs, vikšr-as</i>)
3. /r – n/	32 (<i>ráin-as, spránd-as, drign-ė, stráipsn-is</i>)
4. /m – l/	21 (<i>mól-is, smùlk-us, migl-à, smùkl-ė</i>)
5. /m – n/	16 (<i>màn-o, meñk-as, žmón-ės, máukn-a</i>)
6. /m – r/	15 (<i>mār-ios, smark-ūs, mitr-ūs, smákr-as</i>)
7. /v – l/	14 (<i>vėl-ė, dvýl-as, vùlk-as, švėpl-as</i>)
8. /l – v/	13 (<i>lów-a, klėv-as, šlov-ė, láisv-ė</i>)
9. /r – m/	12 (<i>ram-ūs, riñb-as, truñp-as</i>)

¹⁷ Pavyzdžiui, ir norvegų kalbos viensikiemeniuose žodžiuose du tie patys sonantai nevartojami. Prieš šaknies balsį ir po jo kartais pasitaiko tik /l/ [žr. Sigurd, 1958, p. 28].

10. /v – n/ 12 (*vin-is, vien-as, žvyn-as*)
 11. /l – m/ 11 (*laūm-ė, gliūm-as, šlaūšt-as*)
 12. /r – l/ 10 (*bról-is, grėbl-as, skrōbl-as*).

Likusiujų 3/5 sekų dažnumas yra labai menkas:

1. /r – v /	6 (<i>riev-ė, kreiv-as</i>)	10. /j – n /	2 (<i>jáun-as</i>)
2. /n – r /	5 (<i>nar-ys, šnair-as</i>)	11. /l – l /	1 (<i>lėl-ė</i>)
3. /l – j /	5 (<i>laj-à, šlāj-os</i>)	12. /m – m /	1 (<i>mam-à</i>)
4. /r – j /	4 (<i>ruj-à, krauj-as</i>)	13. /m – v /	1 (<i>maiv-à</i>)
5. /v – j /	3 (<i>vėj-as</i>)	14. /n – l /	1 (<i>našl-ys</i>)
6. /j – r /	3 (<i>jār-a</i>)	15. /n – j /	1 (<i>nauj-as</i>)
7. /l – r /	2 (<i>liūrb-is</i>)	16. /v – m /	1 (<i>vamzd-is</i>)
8. /n – m /	2 (<i>nām-as</i>)	17. /j – v /	1 (<i>jav-aī</i>)
9. /v – v /	2 (<i>vapsv-à</i>)	18. /j – j /	1 (<i>jáj-a</i>)

Sugretinus dažnųjų ir retųjų sekų grupes, išryškėja keletas jų esminių skirtumų.

1. Visų pirma retosioms sekoms priklauso homogeninės balsingosios sekos /v – v /, /l – l /, /m – m /, /j – j /. Sekos /l – l / ir /m – m / vartojamos tik daiktavardžio *mam-à* ir skolinio *lėl-ė* šaknyse, kurios yra aiškūs ateiviai iš vaikų kalbos [plg. Fraenkel, 1955–1965, p. 354; 404–405]. Seka /v – v / rasta dviejose šaknyse – *vapsv-à*, *viksv-à*, o /j – j / – tik daiktavardžio *jáj-a* šaknyje. Sekos /r – r / ir /n – n / nepasitaikė iš viso.

2. Kitą retųjų sekų pogrupį sudaro sekos, kurių pirmasis arba antrasis narys yra /j /; kelios tokių sekų – /m – j /, /j – l /, /j – m / – netgi nėra realizuotos.

3. Neabejotina, kad kai kurie balsingieji priebalsiai šaknyje turi nusistovėjusią, įprastinę tarpusavio eilės tvarką. Antai sekos /l – n /, /v – r /, /r – n /, /m – n /, /v – n / priklauso dažnųjų grupei, o tų pačių priebalsių sekos, jų narius išdėsčius atvirkščia tvarka – /n – l /, /r – v /, /n – r /, /n – m /, iš karto atsiduria tarp retųjų; su seka /n – v / nerasta nė vienos vardažodžio šaknies. Ypač jautrus šiam eilės tvarkos pakeitimui yra /n /, kuris tiek finalės R(...)R tipo priebalsių derinyje, tiek šaknies R...R tipo sekoje yra linkęs užimti tik antrąją, galinę poziciją. Sklandžiujų priebalsių seka /r – l / taip pat išlaiko šaknyje tokią tvarką kaip finalėje: /r / paprastai eina prieš /l /, išskyrus daiktavardžius *liūrb-is*, *šliūndr-a*, *šliūr-ės*. Šios tvarkos pakeitimas netgi sietinas su ekspresyvumo atsiradimu: abu lietuvių kalbos daiktavardžius – *liūrb-is*, *šliūndr-a*, kurių šaknies inicialėje eina /l /, o finalėje /r /, reikia skirti prie neigiamai konotuotos leksikos¹⁹. Kalbininkai se-

¹⁹ Tai paremia ir lietuvių kalbos veiksmažodžiai, kurių šaknyse fonema /r/ eina po /l/. Visi tokie veiksmažodžiai turi neigiamą, menkinantį atspalvį, pvz.: *blėrb-ti*, *klėr-ti*, *kliušk-ti*, *plėrkš-ti*, *plėp-ti*, *pliuŗp-ti*, *šliūr-inti*, *šliuŗp-ti*. Dar plg.: *šlervà* 'kas ištišęs, netvarkingas; kas pasileidęs', *šlerkà* 'kurbė; valkata', *plėdrius*, (-ė) 'kas ištvirkęs, pasileidęs', *pliuŗdrius* 'kas apsmukusiomis kelnėmis' [žr. Grinaveckienė, 1980, p. 82; 85].

niai pastebėjo, kad kiekvienoje kalbinėje bendrijoje susiformuoja artikuliaciniai įpročiai, dėl kurių tam tikri garsų junginiai vienai bendrijai atrodo natūralūs ir „patogūs“, o kiti – nenatūralūs bei „nepatogūs“. Kiekvienoje kalbinėje bendrijoje nusistovėjęs estetinis klausos skonis vertina pirmuosius junginius kaip eufoninius, o antruosius kaip kakofoninius [žr. Майзель, 1983, p. 136]. Suprantama, kad eufonine lietuvių kalboje gali būti laikoma tik seka /r-l/, bet ne /l-r/. Galbūt kaip tik dėl šios priežasties lietuvių kalboje plačiau neprigyja ir daiktavardis *šliūrė(s)*: vien dėl priebalsių /l-r/ tvarkos jis taip pat neišvengiamai suvokiamas kaip ekspresyvus neigiamo atspalvio žodis.

4. Taigi paaiškėjo, kad retosios sekos yra arba homogeninės, arba sekos su /j/, arba kai kurių dažnųjų sekų veidrodiniai atspindžiai. Tačiau nė viena šių sąvybių nebūdinga po kartą pasitaikiusioms sekoms /m-v/ ir /v-m/. Veikiausiai jų retumo priežastis yra šių sekų narių lūpinė artikuliacija, nes ir trankiųjų sprogtamųjų priebalsių sekose nėra realizuotos dviejų skirtingų lūpinės artikuliacijos narių sekos /b-p/ bei /p-b/. Be to, /v/ ir /m/ kartu nevartojami ir šaknies finalėje.

R...R tipo trinarių ir dvinarių sekų priebalsiai šaknies inicialėje ir finalėje pasiskirstę taip:

	C _T	C _F
/l/	78	62
/r/	68	77
/m/	55	32
/n/	13	123
/v/	86	28
/j/	7	14.

Suskirstę juos poromis – į pučiamuosius (/v/, /j/), nosinius (/m/, /n/), sklandžiuosius (/l/, /r/), matome, kad kiekvienoje poroje vienas jos narys yra dažnesnis inicialėje (/l/, /m/, /v/), kitas – finalėje (/r/, /n/, /j/). Ypač aiškų polinkį į šaknies pabaigą rodo „klasikinis“ finalinis priebalsis /n/.

Balsingųjų sekų priebalsių dažnumas mažėja ta pačia tvarka kaip ir finalėje t. y. pagal šių priebalsių balsingumą (tiesa, čia /v/ dažnumas prašoka /m/ dažnumą): /r/ (145x) >> /l/ (140x) >> /n/ (136x) >> /v/ (114x) >> /m/ (87x) >> /j/ (21x).

3. Išanalizuota medžiaga leidžia daryti šias išvadas:

1) To paties poklasio priebalsiai vartojami arba tik šaknies finalėje, arba jie būna išsidėstę abipus šaknies centro.

2) Tiek finalėje, tiek visoje vardažodžio šaknyje vengiama dviejų vienodų trankiųjų sprogstamųjų priebalsių, o ypač dviejų vienodų balsingųjų; priešingai, du vienodi trankieji pučiamieji šaknyje yra gana dažni.

3) Balsingesnieji priebalsiai eina arčiau šaknies centro.

4) Iš trankiųjų sprogstamųjų priebalsių šaknies inicialėje dažniau vartojami liežuvio užpakaliniai /k, g/ bei lūpiniai /p, b/, o finalėje liežuvio priešakiniai /t, d/; iš trankiųjų pučiamųjų – inicialėje žvarbieji /š, ž/, o finalėje sargieji /s, z/; iš balsingųjų – inicialėje /m, v/, finalėje /n, j/.

5) Ir finalėje, ir abipus šaknies centro neina du skirtingi vieno poklasio lūpinės artikuliacijos priebalsiai.

6) Balsingieji sklandieji turi šaknyje nusistovėjusią griežtą tarpusavio tvarką: /r/ praktiškai visuomet eina prieš /l/. Šios eilės tvarkos sukeitimas siejasi su ekspresyvine funkcija – neigiama žodžio konotacija.

7) Šaknies finalės trankiųjų priebalsių pora paprastai esti arba ištisai dusli, arba ištisai skardi. Ši duslumo-skardumo harmonija būdinga ir inicialės bei finalės trankiesiems priebalsiams; trankieji pučiamieji priebalsiai šaknyje dar derinami pagal sargumą-žvarbumą: finalės priebalsio žvarbumas implikuoja inicialės žvarbumą, o inicialės sargumas – finalės sargumą.

DIE KONGRUENZ DER INITIALEN UND FINALEN KONSONANTEN IN EINSILBIGEN NOMINALEN WURZELN

Zusammenfassung

Der Artikel behandelt den Zusammenhang der initialen und finalen Konsonanten in einsilbigen nominalen Wurzeln des Litauischen.

Es kommt oft vor, daß im Anlaut und im Auslaut der litauischen Wurzeln Konsonanten erscheinen, die der gleichen Konsonantenklasse (Verschlußlaute, Reibelaute, Sonorlaute) angehören. Obstruente Konsonanten bilden dann eine Konsonantenfolge, die meistens entweder durchaus stimmhaft oder stimmlos ist. Die Konsonantenfolge, die aus obstruerten Reibelauten besteht, zeigt eine deutliche Neigung zur Homogenität – es gilt folgendes Implikationsgesetz: ($\check{S}_F \supset \check{S}_I$) \equiv ($\check{S}_I \supset \check{S}_F$).

Die gleichen Sonanten kommen initial und zugleich final sehr selten vor. Die litauischen Litquide zeichnen sich durch eine feste Reihenfolge aus: üblich ist nur die Kombination /r – l/, aber nicht umgekehrt.

LITERATŪRA

Fraenkel, 1955–1965 – Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg, 1955–1965, Bd 1–2.

Girdenis, 1980 – Girdenis A. Žemaičių dūkavimas: dabartinė padėtis ir istorija. – Baltistica, 1980, t. 16(1), p. 32–44.

Girdenis, 1981 – Girdenis A. Fonologija. – V., 1981.

- Grinaveckienė, 1980 – Grinaveckienė E. Menkinamosios reikšmės *nomina agentis* daryba ir vartojimas pietinėje šiaurės vakarų aukštaičių šnekte. – Baltistica, 1980, t. 16(1), p. 79–93.
- Heike, 1972 – Heike G. Phonologie. – Stuttgart, 1972.
- Karosienė, 1985 – Karosienė V. Lietuvių vardažodžio viensiemenių šaknų struktūra. – Lietuvos TSR MA darbai. A serija, 1985, t. 3(92), p. 122–131.
- Sigurd, 1958 – Sigurd B. Tendencies in the Combination of Prevocal and Postvocal Consonants in Swedish Monosyllables. – Studia Linguistica, 1958, vol. 1, p. 27–52.
- Sigurd, 1965 – Sigurd B. Phonotactic Structures in Swedish. – Lund, 1965.
- Strimaitienė, 1979 – Strimaitienė M. Anglų ir lietuvių kalbų vidinių priebalsių fonotaktika. – Kalbotyra, 1979, t. 33 (3), p. 48–61.
- Trubetzkoy, 1977 – Trubetzkoy N. S. Grundzüge der Phonologie. – Göttingen, 1977.
- Urbutis, 1981 – Urbutis V. Baltų etimologijos etidai. – V., 1981.
- Zinkevičius, 1966 – Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. – V., 1966.
- Zinkevičius, 1980 – Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika, t. 1. – V., 1980.
- Гарденис, 1983 – Гарденис А.-С. А. Теоретические основы литовской фонологии: Докт. дис. – Вильнюс, 1983.
- Грянберг, 1964 – Грянберг Дж. Некоторые обобщения, касающиеся возможных начальных и конечных последовательностей согласных. – ВЯ, 1964, № 4, с. 41–65.
- Зиндер, 1960 – Зиндер Л. Р. Общая фонетика. – Л., 1960.
- Ким, 1978 – Ким С. Н. Современное состояние фонотактических исследований связного текста. – Вопросы изучения фонетики текста: Сб. науч. тр., М., 1978, вып. 126, с. 162–176.
- Майзель, 1983 – Майзель С. С. Пути развития корневого фонда семитских языков. – М., 1983.
- Меликишвили, 1980 – Меликишвили И. Г. Структура корня в общекартельском и общендоевропейском. – ВЯ, 1980, № 4, с. 60–70.
- Пупkis, 1966 – Пупkis А. Сочетания согласных в современном литовском литературном языке: Канд. дис. – Л., 1966.
- Соколова, 1983 – Соколова В. С. Фонетика французского языка. – М., 1983.
- Стримайтене, 1976 – Стримайтене М. Ю. Фонотактика согласных в литовском языке (в сопоставлении с английским): Канд. дис. – Вильнюс, 1976.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
 Baltų filologijos katedra

Iteikta
 1983 m. lapkričio 29 d.